

Een Messiaans beraad?

Toespraak gehouden in de bijeenkomst van de Amsterdamse Studenten-ekklesia door Huub Oosterhuis op zondag 6 februari 2005 in De Rode Hoed

1.

In de bijeenkomsten van deze ekklesia komen mensen van alle leeftijden, van velerlei ontwikkeling en met heel verschillende maatschappelijke achtergronden; velen komen mét elkaar, partners, vrienden, gezinnen. Ook velen komen alleen. Niemand móet van een ander, zo te zien, zoals dat vroeger wel was, er heerst hier en in de wijde omtrek geen sociale controle. Velen komen al vele jaren. Anderen sinds kort. Velen kwamen en gingen; waarom kómen ze niet meer? Zijn ze door het verhaal heen... nu weten we het wel, dat visioen? Is de taal te moeilijk – te veel 'beeldspraak'? Is het te politiek? Te veel 'Oude Testament', te weinig 'Jezus'?

Op al deze vragen is geen duidelijk antwoord te geven. Zoals ook niemand kan zeggen waar al die woorden blijven die hier gesproken en gezongen worden – wat wordt er begrepen, beaamd, wat niet? Hoe diep werkt het door, of hoe gauw wordt het weer vergeten? En zo weet ook niemand precies wie al die anderen zijn – en dat móet ook niemand precies willen weten.

2.

In de Griekse vertaling van de joodse bijbel, de Septuaginta, is ekklesia de weergave van het Hebreeuwse woord qahal, dat 'bijeengeroepen' betekent. De woorden qahal-ekklesia duiden op mensen die niet op eigen initiatief bij elkaar gekomen zijn en op eigen kracht bij elkaar blijven. Ze zijn bij elkaar gehááld, door een stem, woorden, een verhaal, en ze worden bij elkaar gehouden door dat verhaal.

De qahal van de 'kinderen van Israël', die allereerste bijeengeroepen, werd bijeengehouden door woorden van bevrijding, een oproep tot uittocht, een verhaal over goed wijd land. In het Griekse ekklesia klinkt het woord kalein, 'roepen', door, en ek betekent 'uit': ekklesia, dat zijn zij die ergens uit weggeroepen zijn, en ergens naar toe. Dat woord roept het beeld op van een weg die gegaan moet worden en van reisgenoten. Het woord 'kerk' roept andere beelden op, een kerk staat, een ekklesia gáát.

3.

Gaat. Waarheen? In het bijbelse verhaal staat over de 'kinderen', de dochters en zonen van Israël, geschreven dat zij 'opwaarts' gaan, uit de diepte van de slavernij in Egypte, door zee en woestijn, naar een land dat overvloedig van melk en honing – u kent de beeldspraak – zo'n land heeft nooit bestaan; toch houden zij vast aan dat soort visionaire beeldspraak: land van bronnen, stad van vrede, nieuwe aarde, om onze redelijke hoop op een andere wereld dan deze scherp te houden. Die hoop, die door vertwijfeling en cynisme heen gaat, heeft de ekklesia geleerd van de kinderen van Israël, van de thoratraditie zoals die door Jezus in de synagoge van Nazaret werd voorgelezen en in de 'bergrede', de zaligsprekingen, vertolkt.

4.

Nieuwe aarde waar gerechtigheid als een zon aan de hemel staat – 'een samenleving die zo goed voor alle mensen is dat zij "stad van God" genoemd mag worden,' schreef in de vierde eeuw de Noord-Afrikaanse bisschop-pastor-prediker Augustinus, in de geest van de profeet Ezechiël die bijna tien eeuwen

eerder zijn toekomststad voor teruggekeerde ballingen de naam gaf 'Ik zal er zijn is daar'.

'De stad van de mens' zeiden we met de Amerikaanse theoloog Harvey Cox, eind jaren zestig – het was tóen dat deze ekklesia tot beslissende inzichten en keuzes kwam, moest komen, van joodse schriftgeleerden, Latijns-Amerikaanse bevrijdingstheologen, van Edward Schillebeeckx en Ton Veerkamp, van de rooie dominee Kleijs Kroon en Bert ter Schegget leerden wij de heilige geschriften van de thoratraditie en die van de Jezusbeweging lezen als het visioen van een rechtvaardige wereld – heilig worden die geschriften genoemd omdat zij opkomen voor de heilige rechten van ieder mens, maar ook de heilige plicht van ieder mens tegenover zijn naaste formuleren.

Het was toen, eind jaren zestig, dat enkelen van ons zich bewust werden van die 'politieke strekking' van de Schrift; en het was vooral een tekst, een statement van de joodse wijsgeer-rabbijn Emmanuel Levinas, die zich in ons geheugen heeft gegrift en in de loop der jaren hier vele malen is voorgelezen... en nu dus weer. Hij schrijft:

'In het feit dat de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en met de sociale gerechtigheid samenvalt, ligt de hele geest van de joodse bijbel. Mozes en de profeten bekommeren zich niet om de onsterfelijkheid van de ziel, maar om de arme, de weduwe, de wees en de vreemdeling. De relatie tot de mens, waarin het contact met het goddelijke zich voltrekt, is niet een soort "geestelijke vriendschap", maar een rechtvaardige economie, waarvoor ieder mens ten volle verantwoordelijk is.'

Toen in alle christelijke kerken nog heftig gedisputeerd werd over de vraag of de 'horizontale' relatie van mens tot mens niet ondergeschikt is aan de verticale relatie met God, kwam Levinas met deze zinnen, in zijn beroemde opstel 'Een godsdienst van volwassenen'. Relatie met God? Alleen door je persoonlijk ten volle verantwoordelijk te stellen voor een rechtvaardige economie. Rechtvaardig betekent: gericht op de lotsverbetering van de armsten in de wereld.

De geladenheid van deze tekst van Levinas herkennen wij in het evangelie, het heilig evangelie van Lukas, dat het scherpst van alle geschriften van de Jezusbeweging de kloof, de afgrond tussen arm en rijk tot thema heeft, en tegenover het militair-economisch machtssysteem van het toenmalige Romeinse keizerrijk het toekomstvisioen van het 'koninkrijk van God' oproept, de 'komende wereld' waarin alle gangbare machtsverhoudingen zijn opgeheven – omgekeerde wereld: 'De volkeren hebben hun heersers, zo mag het niet zijn in jullie midden.' De 'komende wereld' zal er een zijn van wederzijdse dienstbaarheid, en er zullen daar geen armen meer zijn. Stel je dat voor. Dat stellen wij ons voor, van week tot week – daar is de zondag voor.

Het evangelie van Lukas zó lezen, zo 'politiek' roept verlegenheid op, zoals die tekst van Levinas ons in grote verlegenheid brengt. En die verlegenheid lees je ook in het Lukasevangelie zelf, in die tartende passage over de rijke man (ook wel bekend als 'de rijke jongeling'); en over die kameel door het oog van een naald. 'Die het hoorden, die zeiden: Maar wie kan dan gered worden. Jezus sprak: wat onmogelijk is bij mensen, is mogelijk bij God.' En Nelson

Mandela zei, drie dagen geleden: 'Armoede is geen natuurverschijnsel, armoede is mensenwerk.'

5.

Een ekklesia, dat zijn ontvankelijke mensen die willen studeren-en-leren (studentenekklesia) en die niet weglopen voor onmogelijk-moeilijke teksten en perspectieven. Ook al weten we volstrekt niet wat we met dat evangelie aan moeten, we zullen het horen en overwegen en weer, en ons beraden, in een 'messiaans beraad', hoe wij (naar een woord van Augustinus) kunnen vooruitlopen op de Stad van God, en bij kunnen dragen aan die komende wereld.

Er is niet alleen hier, er zijn op vele plaatsen ekklesia's aan de gang – geestverwanten in allerlei schakeringen. Honderd meter hemelsbreed hiervandaan de Dominicusgemeente, en honderd kilometer hemelsbreed de Maranatha-studentenkerk in Tilburg. De Leidse Studentenekklesia en de Kritische Gemeente IJmond, beide nog uit de jaren zestig. Door heel het land binnen- en buitenkerkelijke leerhuizen, al of niet met een liturgisch koor in de buurt, kleine en grotere groepen aangesloten bij de Basisbeweging Nederland (BBN).

Over de grens de Werkplaats voor Theologie en Maatschappij in Antwerpen; en de leefgemeenschap in Lier die zich 'De Brug' noemt, en de vrijwilligerskerk in Brugge die zich 'De Lier' noemt. En in Duitsland, de leerhuizen en diensten rond het exegetische tijdschrift *Texte und Kontexte* waarvan Ton Veerkamp jarenlang de drijvende kracht is geweest. En de 'Stadtgemeinde' in Bremen en de 'Kleine Kirche' in Osnabrück, en de 'Ruprechtgemeinde' in Wenen.

6.

Wat hebben al die groepen gemeen? Dat zij zich, de een heftiger dan de ander, niet meer thuis voelen in de gangbare christelijke godsdienst en haar kerken, maar wel in de thoratraditie willen blijven. Het woord 'christelijk' heeft voor velen zijn zeggingskracht en betekenis verloren – 'christelijk' betekent oorspronkelijk 'messiaans', en 'messiaans' betekent: betrokken op een komende wereld waar brood en recht en liefde is, genoeg voor allen. Jezus van Nazaret werd messias genoemd omdat hij de mogelijkheid van zo'n komende wereld heeft belichaamd, én uitstraalt tot op vandaag. Een Ekklesia beleeft Jezus' woorden over die 'komende wereld' als het ijkpunt van haar geweten.

Op avonden door heel het land, zogeheten 'spreekbeurten', ontmoet je geestverwanten in allerlei schakeringen: buitenkerkelijke katholieken en hervormden en nog nét niet helemaal buitenkerkelijke gereformeerden; ze hebben meer vragen dan er antwoorden zijn, zoals het hoort. Ze willen de bijbel leren lezen, of opnieuw leren lezen, en ze willen ergens bijhoren waar het zingt, en steevast komt de christelijk-liberale politiek ter sprake en het asielbeleid. Ze zoeken zoiets als een ekklesia. Wij vertellen dan over wat wij hier proberen, en over de afspraken die wij hier gemaakt hebben, met elkaar en onszelf, en die wij jaarlijks op de avond voor Kerstmis vernieuwen. Een afspraak over 'God' – wie bedoel je als je 'God' zegt? Met 'God' bedoelen wij de Stem die, door heel de bijbel heen, om recht en ontferming vraagt voor arme en vreemdeling, die roept 'Red hen die geen verweer hebben'. En de afspraak dat wij het visioen van een 'koninkrijk van God' niet opgeven; dat

wij zullen blijven verlangen naar een nieuwe wereld, en dat wij onze normen en politieke keuzes zullen blijven toetsen aan dat elementaire ideaal. Het ritueel van brood en wijn, avondmaal of eucharistie genoemd, beleven wij als de keuze voor dat messiaanse koninkrijk tegen alle militaire en economische machten in – sacrament van hoop dat niets onmogelijk is bij dé God, die van Mozes en Jezus.

7.

Wij die deze ekklesia voorgaan en proberen gaande te houden, wij stellen voor: een 'messiaans beraad' met een aantal van de genoemde groepen of met alle, en met andere ons onbekende: een 'messiaans beraad' naar aanleiding van de tekst van Levinas en de 'afspraken'. Zou zo'n beraad mensen kunnen verbinden, zouden wij elkaar kunnen inspireren, aanvullen, bemoedigen?

Wij zullen de tekst van deze toespraak op internet zetten en toesturen aan alle ons bekende groepen. Wij vragen om een reactie voor Pasen, 27 maart. Daarna stellen wij een bijeenkomst voor, hier in De Rode Hoed, of elders als dat beter uitkomt – voor het eind van de zomer. Het wordt geen nieuwe Acht Mei Beweging met massale happenings en RK-bisschoppen al of niet. Wát het wordt, zien we wel, hoe het gaat heten, zien we ook wel.

8.

Ooit is de West-Europese beschaving gered door een keten, een netwerk van kloosters, van waaruit het landschap in cultuur werd gebracht, akkers aangelegd, bronnen geslagen. En waar de heilige schriften werden overgeschreven en vertaald en doorgegeven.

In de eenentwintigste eeuw zou er een netwerk van 'ekkleisia's', of noem ze anders, moeten ontstaan die het grote bijbelse verhaal bewaren en alle kunst en cultuur die aan dat verhaal ontbloeid is in leven houden; waar het woord 'beschaving' opnieuw inhoud krijgt, boven de chaos uit. Plaatsen waar mensen samenkomen die doen wat vandaag nog gedaan moet: dienstbetoon aan deze aarde – deze enig denkbare, en in ieder geval de enige die wij hebben, voor onze kinderen en voor hún kinderen. Zo moge het zijn.